Een Kloeken Dag-marsch

>>

Honderd jaar na het overlijden van mijn betovergrootvader Jacobus Craandijk zijn zijn wandelingen herontdekt door reisjournalist Flip van Doorn.

tekst Han Cuperus – *foto's* Simone Gerard

Afgelopen zomer hebben de lezers van dagblad *Trouw* al kennis kunnen maken met zijn achtdelig feuilleton over de wandelende dominee, doopsgezind predikant te Borne, Rotterdam en Haarlem. En dit voorjaar verschijnt de wandelgids *Een kloeken dagmarsch* waarin Flip van Doorn (1967) elf andere routes van de wandelpionier uit de tweede helft van de negentiende eeuw opnieuw loopt. Als ervaren reisleider van fiets- en wandeltochten in Europa en Latijns-Amerika had Van Doorn in de wandelgangen al begrepen dat Craandijk belangrijk is geweest voor wandelend Nederland. Voor zover bekend is Craandijk de eerste wandelaar van wie de uitgebreid beschreven tochten zijn uitgegeven in de periode waarin ze geschreven zijn. Het is uitgever Tjeenk Willink geweest die vanaf 1874 tot 1888 ruim tachtig wandelingen heeft laten verschijnen, ondersteund door 126 gedetailleerde litho's van P.A. Schipperus.

Monument

Tijdens zijn zoektocht naar de achtergrond van Craandijk doet Van Doorn de verrassende ontdekking dat zijn eigen betovergrootmoeder een volle nicht is van de wandelpionier. In het besef met deze wandelingen goud in handen te hebben, heeft dit voor hem een extra dimensie gekregen. Dat vertelt Van Doorn als wij elkaar in Haarlem als 'achterneven' ontmoeten. Zijn motivatie juist Craandijks wandelverslagen te onderzoeken ligt in het feit dat hij de Nederlanders aan het wandelen heeft gekregen, aldus de journalist. In de voorafgaande periode werd er namelijk niet 'gewandeld', maar slechts 'gelopen'. Lopen had een heel ander doel: het was functioneel, bedoeld om van A naar B te komen. Wandelen daarentegen gebeurt om te genieten van het landschap en om de geest uit te laten waaien. Craandijk zoekt met de beschrijvingen van zijn wandelingen "een weg om een monument op te richten voor het verdwijnende Nederland". Met dit citaat uit één van zijn boeken gaat hij ons daar in voor.
Dat Craandijks zoektocht een succes is, blijkt uit het feit dat wij tot op de dag van vandaag met kleine aanpassingen in zijn voetsporen kunnen treden. Dat geldt niet voor andere beschrijvingen van het Nederlands landschap uit de negentiende eeuw. Van Doorn omschrijft Craandijk daarom als inspirator van verschillende natuurbeschermingsorganisaties, die in die periode zijn opgericht om het landschap te behouden.

Achtergrond

In onze tijd lezen we regelmatig verhalen van mensen voor wie het wandelen tot pelgrimeren wordt. Van Doorn vertelt dat Craandijk vanuit Roermond een gedeelte heeft gelopen van wat nu de Jacobs- of Jacobusroute naar Santiago de Compostela is. Maar hij twijfelt of Craandijk dit ook als pelgrimage heeft gedaan – zo staat het in elk geval niet beschreven. Ook is het Van Doorn opgevallen dat Craandijk in zijn wandelbeschrijvingen vrijwel nergens bijbels onderbouwde argumenten geeft van zijn bevindingen. Dit in tegenstelling tot de preken waarvan Van Doorn er enkele heeft kunnen vinden. Misschien zijn de wandelingen een succes geworden juist door het ontbreken van bijbelse onderbouwingen. We kunnen het niet meer aan hem vragen, maar feit is wel dat Craandijk vooral bekend is geworden als goed voorbereide wandelaar, en minder als theoloog. Zo ontdekte Van Doorn dat op het ene straatnaambordje van de J. Craandijkstraat te Haarlem staat dat hij doopsgezind predikant is geweest, terwijl hij aan de andere kant van de straat als historicus staat vermeld. Een beroep dat hij niet heeft uitgeoefend, maar de vermelding ervan heeft hij wellicht te danken aan de uitvoerige beschrijvingen van de achtergronden van de bezienswaardigheden op de wandelroutes. Als voorbeeld noemt Van Doorn de ketting met twee stenen kogels die aan de stadspoort van Montfoort hangt. Craandijk schrijft dat deze om de nek van vrouwen werd gehangen die schuldig waren bevonden aan grof taalgebruik en als boetedoening rond de stadsmuur moesten lopen.

Niet alledaags

Als er iets is dat Van Doorn van zijn verre oudoom heeft geleerd, zegt hij, dan is dat anders kijken naar de natuur. Zo vertelt hij hoe hij is opgegroeid in Kortenhoef en Hilversum, in de min of meer stadse omgeving van het Gooi. Het is een gebied waar de natuur geschikt wordt gemaakt voor menselijke activiteiten en naar menselijke wensen. Danzij de inzichten die honderdveertig jaar geleden werden opgeschreven, is het landschap voor

Craandijk heeft de Nederlanders aan het wandelen gekregen en was inspirator van verschillende natuurbeschermingsorganisaties

Van Doorn anders tot leven gekomen. De dieren, bomen en keien krijgen tijdens zijn tochten hun plek en betekenis als herkenningspunt. Hetzelfde geldt voor ontmoetingen met andere mensen. Het meest zal hem een kennismaking op de Schaesberg bij Valkenburg bijblijven. Bovenop deze berg staat een kapel met daarnaast een kluis. Ten tijde van Craandijk woonde daar een kluizenaar. Rond 1876 heeft Craandijk deze man ontmoet, en hij schrijft daar open over. Maar als Van Doorn dezelfde wandeling maakt woont er geen kluizenaar meer. Wel zijn er vrijwilligers die kunnen vertellen over de geschiedenis van de kluis. Als Van Doorn het heeft over zijn voornemen verschillende wandelingen van zijn 'oudoom' opnieuw uit te geven, blijkt een vrijwilliger te weten welke kluizenaar in gesprek is geweest met Craandijk. Hij nodigt Van Doorn uit mee naar binnen te lopen en wijst op een wandelstaf die aan de muur hangt. 'Kijk', zegt hij, 'die staf is van de kluizenaar geweest die jouw "oudoom" heeft ontmoet. En op deze stoel zal hij hoogstwaarschijnlijk hebben gezeten.' Het zijn momenten waarop de tijd even stilstaat en de gebeurtenissen een niet-alledaagse betekenis krijgen. Ervaringen als deze kunnen opgedaan worden tijdens de wandelingen door Nederland die al ruim honderd jaar geleden beschreven zijn. Gelukkig kunnen ze nog nog altijd gemaakt worden. <<

Jacobus Craandijk (7 september 1834-3 juni 1912) was doopsgezind predikant in achtereenvolgens Borne, Rotterdam en Haarlem. Landelijk werd hij bekend als de 'wandelende dominee'.
Hij beschreef meer dan tachtig voettochten. De acht delen van zijn *Wandelingen door Nederland met pen en potlood* vormen een standaardwerk en markeren het begin van het wandeltoerisme in Nederland. Op 6 juni 2015 verschijnt bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig de wandelgids *Een kloeken dagmarsch*, met elf wandelingen in het spoor van Craandijk (€ 14,95). Voorintekenen kan via *www.jacobuscraandijk.nl*

zie ook p. 24

De canon van Craandijk

Jacobus Craandijk (1834-1912) was niet alleen doopsgezind predikant in onder meer Rotterdam en Haarlem, maar ook, en misschien wel even-zeer, historicus en veelschrijver.

tekst Mechteld Gravendeel

Als predikant was hij een bescheiden man die niets moest hebben van uiterlijk vertoon of bombarie. Ondogmatisch en met een stille, weinig naar buiten tredende godsdienstigheid, preekte hij een eenvoudige en praktische vroomheid. Hij werd een ware mennist genoemd, een 'stille in den lande'. Maar als schrijver hield hij zich verre van stil. Hij werd bekend met zijn boekenreeks *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*, die in de jaren 1875-1888 verscheen. En dat was zeker niet zijn enige publicatie. Craandijk schreef een indrukwekkende hoeveelheid verhalen, historische bijdragen, boekbesprekingen, reisverslagen, levensgeschiedenissen en feestreden. De stukken verschenen in een waaier aan tijdschriften, bladen en bulletins, van *Mededeelingen vanwege het Nederlandsch Zendelinggenootschap* tot het *Haarlems Dagblad*, en van *Teylers Theologisch Tijdschrift* tot *Flora, jaarboekje voor Nederlandse vrouwen en dochters*.

Craandijk leek de artikelen zó uit zijn mouw te schudden en wist ze steeds in het juiste blad of periodiek geplaatst te krijgen. Zo zullen de lezers van het *Rotterdamsch Jaarboekje* in 1890 zeker gesmuld hebben van 'Iets over het geslacht van Cralingen', en de leden van de Nederlandse Oudheidkundige Bond lazen in 1904 geboeid 'Over kalk en nog wat, uit de Rekeningen van de Grafelijkheid van Holland over het jaar 1345'.

Speciale aandacht had Craandijk voor zijn 'eigen' doopsgezinde publiek. Deze groep lezers werd namelijk niet alleen getrakteerd op stichtelijke bijdragen, maar kreeg ook geregeld een les vaderlandse geschiedenis voor de kiezen. Zo verschijnt in 1907 Michiel de Ruyter in het kerkblad *De Zondagsbode*. Craandijk grijpt de viering van de 300ste geboortedag van De Ruyter aan om een karakterschets te geven van de zeeheld. Hij bespreekt De Ruyters scheepsjournaal uit 1659-1660 en prijst hem de hemel in: 'Het journaal geeft blijk van onvermoeide werkzaamheid, welberaden overleg en trouwe zorg voor zijn manschappen'. En 'Van grootspraak en zelfverheffing geen zweem in dit onopgesmukt dagverhaal'.

Het is opmerkelijk dat Craandijk na zijn dood in 1912 om dezelfde karaktereigenschappen wordt geprezen door zijn collega-predikanten Jeronimo de Vries en Arjen Binnertsz. In één opzicht verschillen De Ruyter en Craandijk echter als dag en nacht: Craandijk, gymnasiast, had een vlotte pen, en spelling en zinsopbouw waren tot in de puntjes verzorgd. De Ruyter daarentegen was als tienjarige analfabeet van school gestuurd en had als scheepsjongen zichzelf op zijn eerste reis leren lezen en schrijven. De Ruyter schreef in spreektaal, en als geboren Zeeuw stond hij op gespannen voet met de 'h'. Dat kan verwarring oproepen, zeker als je 'heylant' schrijft en 'eiland' bedoelt. 'Op het gebied der orthographie was hij geen held', merkt Craandijk droogjes op.

Wat zou Craandijk gevonden hebben van de spektakelfilm *Michiel de Ruyter*, die nu in de bioscopen draait? Waarschijnlijk iets te veel van het goede... Volgens Jeronimo de Vries 'moest Craandijk naar zijn aard weinig op hebben met de reclame, de aanmatigende grootspraak, de onberaden opwinding van sociale en moderne bewegingen en quaesties'. En hij zou vast ook niet weglopen met de hedendaagse sociale media.

Maar dat belet u natuurlijk niet om eens te kijken op *facebook.com/jacobuscraandijk*. <<